

Racionalnost in razsežnosti opozicije

*»Vlade morajo vladati,
toda močne vlade
potrebujejo močno opozicijo«.*

Bernard Crick

Politična opozicija je bistvena ustanova moderne parlamentarne vladavine in moderne demokracije. Robert Dahl, ki je posvetil tudi opoziciji več svojih del, je zapisal, da politična opozicija z legalno dovoljenimi političnimi strankami »ni samo moderno, marveč je tudi eno največjih in nepričakovanih družbenih odkritij, na katera je človek kdaj koli po naključju naletel« (1969: XVII–XVIII). Zgodovinska izkušnja je pokazala, da v moderni državi brez legalno delujoče opozicije ni politične demokracije in racionalnega globalnega upravljanja družbe, v njej pa ostanejo okrnjene tudi druge oblike demokratičnega življenja. To je bilo ne nazadnje tudi spoznanje nosilcev strukturalnih političnih reform pri nas v neposredni preteklosti, ki so razglašali »sestop z oblasti« kot politično strategijo, ki je vsebovala uvedbo legalne opozicije. Lahko bi rekli, da je bil zlom realnosocijalističnih režimov predvsem posledica ravno političnega sistema, ki je temeljil na monistični vladavini brez opozicije.

Medtem ko so še pred leti nekateri ugledni politologi na Zahodu ugotavljali, da opozicija tudi v parlamentarnih demokratičnih državah usodno usiha (Kirchheimer 1957), drugi pa so napovedovali njen konec v postkapitalistični družbi, pa so novejšje tektonske politične spremembe v Srednji in Vzhodni Evropi dale pravitistim, ki so prognozirali novo vitalnost tej instituciji (npr. Ionescu Madariaga 1971). Nekateri so pri tem celo poudarjali, da je eno izmed bistvenih sredstev zoper vse večjo krepitve izvršne oblasti (vlade) vzpostavljanje močne opozicije (Crick 1964, cit. v: Ionescu-Madariaga 1971:150).

I

Opozicija kljub svojemu pomenu za racionalno in demokratično delovanje parlamentarnega sistema (ki ga tu pojmem v širšem smislu) v politični znanosti ni bila deležna kdo ve kakšne pozornosti. To ni presenetljivo za države brez opozicije, kjer je bil ta vidik sistema bolj ali manj »tabu« tema, marveč to velja, čeprav manj, tudi za države liberalne demokracije, ki imajo daljšo ali krajšo parlamentarno, vključno opozicijsko izkušnjo.

Izostajanje ali marginaliziranje neke problematike ima zmerom praktične in teoretične vzroke. Pri instituciji in vlogi opozicije bi bilo morda mogoče poleg tabuiziranja teme poudariti vsaj še tele:

- harmonične in organske koncepcije družbe in politike, ki poudarjajo predvsem konsenz in zavračajo pomen konfliktov kot dejavnikov družbenega in političnega življenja;
- relativno pozno in redko pravno priznanje opozicije;
- izenačevanje opozicije z »nasiljem«, »sovraštvom« in »destrukcijo«;
- primanjkljaj sistematičnih (empiričnih) raziskav sodobnega parlamentarizma (prim. Massari, v: Pasquino, ur. 1990).

V nasprotju s takšnimi zaviralnimi dejavniki, ki so zadrževali in omejevali raziskovanje institucije opozicije, pa lahko ugotovimo, da so delovali tudi pritiski, ki so pospeševali obravnavo tega pojava. Naj med njimi navedem le nekatere:

* Dr. Adolf Bibič, redni profesor na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani.

- družbena in politična gibanja, ki so se zavzemala za politične spremembe v smeri politične modernizacije (posebej gibanja za civilno družbo);
- politična filozofija in družbena, politična znanost, če je poudarjala pomen civiliziranega razreševanja političnih konfliktov;
- reformatorji monističnih ali polmonističnih sistemov, ki so videli v priznavanju opozicije nujno institucijo za izhod iz krize;
- koncepcije v politični znanosti, ki so skušale utemeljiti empirično teorijo demokracije itd.

Ti in drugi dejavniki so vplivali, da v sodobni politični znanosti vendar razpolagamo z deli, ki so solidna podlaga za nadaljnje teoretično in tudi empirično (to je seveda mnogo bolj zanemarjeno) raziskovanje opozicije, njenega bistva, njenih zvrsti in njenih funkcij, pa tudi njene zgodovinske dinamike. Tu ne mislim samo na tista dela, v katerih je problematika opozicije skrita v nekem širšem naslovu (npr. o pluralizmu, demokraciji, parlamentarizmu, političnem sistemu itd.), ampak predvsem tista, ki se naravnost nanašajo na to tematiko opozicije.

Takšnih del je, razumljivo, več v politični znanosti, ki temelji na liberalni tradiciji, kot v (nekdanjih) monistično zasnovanih političnih sistemih. Morda so bolj pogosta, vsaj v določenih razdobjih, v tistih državah, ki so obračunavale z izkušnjo fašističnega totalitarizma (ZRN, Italija), kot v onih, v katerih ima opozicija daljšo tradicijo bolj ali manj nemotene delovanja. Naj iz tuje politološke literature navedem, kot primer, avtorje in dela, kot so Kluxen (1956); že navedeni Kircheimer (1957); Crick (1964); Dahl (1966 oz. 1969); Dahl (1971); Ionescu-Madariaga (1968); Punnett (1973); Oberreuter (ur.) s sodelavci (1975); Kolinsky (ur.) s sodelavci (1987); Pasquino s sodelavci (1989) itd.

Pri nas je bilo, razumljivo, takšnih del manj, vendar pa med njimi lahko omenimo vsaj nekatera: Koštunica (1977), Goati (1984) (v okviru strank), Jambrek (1989) itd.

Če je bilo še pred leti razširjeno, zlasti v državah z monističnim političnim sistemom, prepričanje, da se da sodobni politični sistem razvijati v demokratični smeri brez institucionalizirane opozicije, v najboljšem primeru z mobilnimi »ad hoc« ugovori oziroma nasprotovanji posameznim ukrepom vlade oz. vladajoče politike, pa je tudi v teh državah zmagalo spoznanje, da brez institucionalizirane politične opozicije v sodobni družbi ni mogoče mirno, civilizirano razreševati političnih konfliktov. Proučevanje opozicije je tudi zato postalo aktualno. Pričujoči prispevek ima skromen namen: opozoriti na pomen in razsežnosti proučevanja institucije opozicije kot vidika racionalne in demokratične vladavine v sodobnem parlamentarizmu.

II

Logično se zastavlja najprej vprašanje definicije opozicije. Kakor koli se zdi, da pri tem ni posebnih težav, zlasti če izhajamo iz etimološkega pomena besede, toliko bolj se stvari zapletajo, če nanjo gledamo kot na pojav, ki deluje v konkretnih družbenoekonomskih, političnih, ustavnopravnih in kulturnih razmerah. Razen tega je opozicija tudi diahronično dinamična stvarnost, ki se je od svojih začetkov razvijala in tudi spreminjala hkrati s spremembami v državi in civilni družbi in je dobivala različne institucionalne in behavioralne oblike. Definiranje opozicije je namenjeno konceptualnim razmejitvam, kot drugi temeljni politološki pojmi pa ima tudi praktičen namen: npr. da neko konkretno politično delovanje uvrstimo v kategorijo legitimnega, ali pa se ga skuša potisniti na področje bolj ali manj spornega delovanja, ki naj bi bilo v nasprotju s temeljnimi ustavnim konsenzom (kjer obstaja) in včasih celo nezdružljivo s samim bistvom demokratične parlamentarne države (npr. vprašanje odpora zoper državno oblast).

Če s socialno opozicijo (pri tej kategoriji vztraja npr. Pasquino /1990/ v: Pasquino – ur., 1990, passim) razumemo, približno, vsako obliko kontestativnega delo-

vanja v civilni družbi – pa najsi je naperjeno zoper druge socialne adresate ali politične stranke ali državo oziroma proti njenim posameznim politikam, smo omenili pojem, ki se ga razprave o opoziciji običajno izogibajo. Te razprave se praviloma omejujejo na politično opozicijo, ki pa se zopet da razumeti širše kot vsako kontestativno delovanje, naperjeno zoper vladajočo državno oblast in druge politične sile (stranke), z namenom da vpliva nanjo ali jo, v skrajnem primeru, strmoglavi. V ožjem politološkem smislu pa se običajno z opozicijo razume samo institucionalizirana opozicija, pravzaprav parlamentarna opozicija (nekateri uporabljajo izraz politično-parlamentarna opozicija). Tako pravita G. Ionescu in I. de Madariaga v eni od redkih in zelo vplivnih monografij o opoziciji tole: »Politična opozicija v smislu, v katerem ga tu uporabljamo, ... je najbolj razvita in najbolj institucionalizirana oblika političnega konflikta ... Kot takšna postane institucija, pravzaprav del velike celote institucij, na katerih temelji in brez katerih prejšnjega obstoja in delovanja ne bi mogla niti obstajati niti delovati. Politična opozicija postane tako kronajoča (kroenende) institucija popolnoma institucionalizirane politične družbe ...« (1971: 11–12). Klaus von Beyme pa opredeljuje politično opozicijo kot parlamentarno opozicijo takole: »V moderni ustavni državi, v kateri se politične odločitve na splošno sprejemajo v skladu z večinskim načelom, sestavlja opozicijo skupina politikov, katerih stališče se razlikuje od pozicije vlade. Opozicija se lahko razvije samo takrat, ko so zagotovljene določene pravice vsem politikom v predstavnških telesih ... Opozicija se je lahko razvila šele z nastankom modernega parlamentarnega sistema« (1973: 157–158). V tem smislu je zlasti velikega pomena britanska parlamentarna izkušnja, v kateri je opozicija že leta 1826 dobila vzdevek »His (Her) Majesty's Opposition«, od leta 1937 pa ima njen vodja zakonsko priznano plačo kot drugi visoki državni funkcionarji. Čeprav so ta model skušali posnemati v drugih parlamentarnih državah, to zaradi institucionalnih, strankarskih in drugih razlik ni nikoli moglo povsem uspeti. Zlasti pa se britanski tip koncentrirane in konkurenčne opozicije bistveno razlikuje od opozicije v predsedniškem (npr. ZDA) in v kolegialnem sistemu (Švica). Razlike med opozicijami v različnih političnih sistemih so tako velike, da je npr. Dahl za ZDA zapisal, da »reči, kje se neha vlada (government) in začenja opozicija, pomeni vajo v metafiziki« (Dahl 1969, v: Dahl – ur., 1969:34). Zato govori ne samo o opoziciji, ampak tudi in morda predvsem o opozicijah.

III

Tipologija in klasifikacija opozicije na njene različne zvrsti dodatno osvetlujeta ta pojav in varujeta pred njegovimi enostranskimi omejitvami. Hkrati tudi opozarjata na zgodovinsko elastičnost tega pojma in na načine in funkcije delovanja. Že v 50-ih letih je bila močno poudarjena delitev opozicije na »opozicijo iz principa« (Opposition aus Prinzip) nasproti »klasični parlamentarni opoziciji« (Kirchheimer 1957). Medtem ko naj bi bila zadnja pripravljena, da bo, ko bo dobila oblast, svoji naslednici priznala vse pravice, ki jih bo sama uživala, pa prva (opozicija iz principa), ki se zavzema za odpravo obstoječega družbenoekonomskega ali/in političnega sistema, to možnost zelo zožuje, če ne celo (dejansko ali po domnevah nasprotnikov) sploh izključuje. Kot primer »opozicije iz principa« se navajajo socialistične stranke 19. stoletja in monistične oziroma totalitarne stranke 20. stoletja. Blizu tej delitvi je razvščanje opozicije na »lojalno opozicijo« in »nelojalno opozicijo«, ki jo prav tako poudarja Kirchheimer in za njim vrsta drugih avtorjev. Pri tem gre seveda za vprašanje meril lojalnosti, ki se dajo tudi subjektivno razlagati in s tem uporabiti za diskriminatorno obnašanje do opozicije, npr. do zelenih v parlamentu. Podobno velja tudi za delitev opozicije na »konstruktivno« in »destruktivno opozicijo«. Pomen teh in podobnih razvrstitev se zaostruje zlasti ob hudih socialnih in političnih konfliktih, posebej še, če se opozicijska politična kultura v družbi še ni (zadosti) izoblikovala; v času, ko se parlamentarna pravila igre postopno interi-

orizirajo, pa izgubljajo te klasifikacije svoj pomen, čeprav ostajajo bolj ali manj analitično sredstvo in sredstvo političnih in parlamentarnih bojev.

Glede na prostor delovanja opozicije se včasih nanaša njena klasifikacija na »parlamentarno« in »zunajparlamentarno« opozicijo. Ta razdelitev je bila zlasti popularna v 60. letih v času študentskega gibanja in kasneje, ko je postalo zunajparlamentarno delovanje še posebno močno in nasprotovanje (vsaj dela te opozicije) parlamentarizmu dokaj izrazito. Nekateri avtorji, ki skušajo opozicijo pojmovno omejiti le na delovanje znotrajparlamentarne institucije, ne priznavajo narave opozicije takšnemu zunajparlamentarnemu opozicijskemu delovanju, drugi pa gledajo nanj veliko bolj elastično, zlasti kadar želijo poudariti dialektiko odnosov med civilno družbo, strankami in parlamentom, oziroma kadar poudarjajo obstoječe ali potencialne zveze ali prekinitve zvez med »parlamentarno opozicijo« in »socialno opozicijo« (kot primer različnih stališč do tega vprašanja glej Schumann 1976; Beyme 1970; Pasquino 1990a).

Omenimo naj še dva idealna tipa opozicij, ki se imenujeta »kompetitivni tip« opozicije in »kooperativni« tip opozicije. Seveda v vsakem političnem sistemu opozicija ne le tekmuje z vladajočo politiko, ampak tudi sodeluje z njo. Kooperativno ravnanje opozicije je (ne samo v izjemnih razmerah, kot so vojna, naravne katastrofe, druge resne grožnje eksistenčnim interesom naroda, marveč tudi pri manj pomembnih stvareh) bolj ali manj del politične stvarnosti. Zato seveda ne obstaja čisti kompetitivni ali kooperativni tip opozicije, vendar prej prevlada metoda kompetitivnega ali kooperativnega ravnanja (glej Dahl 1969, spodaj). Zlasti pomembno je to za modele t.i. »konsociativne demokracije« ali »konsenzualne demokracije« (prim. Lijphart 1984 in Lukšič 1989), ki zaradi fragmentiranosti in segmentiranosti družbe temeljijo ravno na kooperativnem razreševanju interesnih konfliktov. Ravno »konkordančno« (gl. tudi Lehbruch, 1967) urejanje medsebojnih odnosov med »segmenti« zahteva »kolegialno« ali koalicijsko vladanje in konsociativno vedenje, ki nista združljivi s pretežno konkurenčnim obnašanjem v klasičnem parlamentarnem sistemu niti ne z večinskim odločanjem v njem.

Nekateri drugi avtorji skušajo razne vrste opozicijskega ravnanja še bolj razčleniti in ustvariti tako še bolj elastične, čeprav ne nujno tudi povsem izčrpne okvire za opis in analizo opozicijskih obnašanj. Tu mislimo zlasti na Steffanijevo tripartitno tipologizacijo in na Dahlovo razvrščanje opozicij glede na šest temeljnih meril.

Steffani (1977) deli opozicijsko obnašanje na tri temeljne tipe glede na: 1. njen odnos do obstoječega sistema/Systemintention (lojalna in sistemu nasprotna opozicija); 2. glede na konsistentnost ravnanja (sistematična, situacijska opozicija) in 3. glede na ravni delovanja (parlamentarna, predparlamentarna in protiparlamentarna opozicija).

Na večino novejših poskusov razvrščanja opozicije in njenega ravnanja je (kot na raziskovanje pojava opozicije sploh) odločilno vplival Dahl, ki je v svoji knjigi iz leta 1966 predlagal (gl. 11. pogl. knjige po izdaji iz l. 1969) klasifikacijo vzorcev opozicij po šestih temeljnih merilih:

1. organizacijska kohezija ali koncentracija oponentov,
2. kompetitivnost opozicije,
3. mesto (site) ali prizorišče (setting) srečanja med opozicijo in tistimi, ki nadzirajo vlado,
4. različnost ali identifikabilnost (identifiability) opozicije,
5. cilji opozicije,
6. strategije opozicije.

Npr., glede kompetitivnosti razdeli Dahl, če vzamemo samo nekaj primerov, opozicijo s stališča njenega odnosa do vladnih strank in do vlade, na več stopenj, od močnega kompetitivnega razmerja, ravnanja, v katerem prevladuje kompeticija z občasnim sodelovanjem, do njihovega pretežnega sodelovanja in občasnega tekovanja ter do njihovega sodelovanja. Še zanimivejša je njegova klasifikacija opozicij glede na cilje, ki jih zasledujejo, na tri temeljne tipe (s podrazdelitvami ali

brez njih): 1. nestrukturalna opozicija; 2. omejena strukturalna; 3. temeljna (major) strukturalna opozicija (glej spodnjo tabelo). Iz te tabele izhaja med drugim zanimivost, na katero moramo opozoriti, da avtor šteje med subjekte opozicije tudi skupine pritiska, torej tudi nestrankarske, specifične interesne asociacije

TABELA

Tipi opozicije	Opozicija nasproti obnašanju vlade, da bi spremenili (ali preprečili spremembo) glede				Primer
	oseb in vlade	specifičnih politik vlade	politične strukture	socialno-ekonom-ske struk-ture	
NESTRUKTURALNA OPOZICIJA					
1. Stranke, ki težijo samo k položaju v oblasti	+	-	-	-	Federalisti v ZDA 1815-30
2. Skupine pritiska	-	+	-	-	Federacija ameriških farmerjev
3. Usmerjena v politiko	+	+	-	-	Republikanska stranka v ZDA
OMEJENA STRUKTURALNA OPOZICIJA					
4. Politični reformizem (ki ni politično usmerjen)	+ ali -	-	+	-	Britanija: Irski nacionalisti; Gibanje za žensko volilno pravico v ZDA
POMEMBNEJŠA STRUKTURALNA OPOZICIJA					
5. Obsežni politično strukturalni reformizem	+	+	+	-	Francija: RPF
6. Demokratični socialno-strukturalni reformizem	+	+	-	+	Stranke demokratičnega socializma
7. Revolucionarna gibanja	+	+	+	+	Komunistične partije

Simboli: + = da - = ne

* Opozarjamo, da številka 4, omejena strukturalna opozicija, vključuje dva podzorca: tj. bodisi prisotnost ali odsotnost opozicije glede vladinega osebja. Obstaja 16 teoretično možnih vzorcev. Ostalih 8 se ne pojavlja v tabeli, ker se nam je zdelo, da so irelevantni ali dokaj neverjetni.

Vir: Robert A. Dahl (ur.): Political Oppositions in Western Democracies, Yale University Press, New Haven-London, 1969, str. 342.

(zveze farmarjev), po čemer se razlikuje od mnogih drugih avtorjev, ki med opozicijske subjekte prištevajo zgolj parlamentarne stranke oziroma institucionalizirano opozicijo (torej stranko oziroma stranke, ki delujejo kot opozicija v parlamentu).

To je gotovo povezano tudi s posebnimi značilnostmi ameriškega političnega sistema (opozicijsko tekmovanje predvsem in vsedravnih volitvah, neinstitucionalizirano opozicijsko obnašanje v parlamentu oziroma v kongresu), vendar ima tudi širši pomen. V sestavku, ki ga posveča »ameriškim opozicijam« (Dahl: 1969a:34), avtor ugotavlja, da so glede na to, da v ZDA ne obstaja razločljiva, trajna, združena strukturalna opozicija in zaradi tega, ker se organizirane opozicije praviloma strinjajo s temeljnimi vrednotami in institucijami, opozicije »typically oposed only to specific policies or the personnel of government«. To ad hocistično gledanje (od opozicijskega obnašanja, ki je »ad hoc«, ne pa sistematično) je lahko širše uporabno kot deskriptivna in pojasnjevalna kategorija. (Ne nazadnje je bila koncepcija neinstitucionaliziranih mobilnih opozicij v samoupravnem pluralizmu v nekaterih bistvenih točkah podobna takšni skakajoči »ad hoc« in k posameznim vprašanjem usmerjeni – »issue oriented« – naravi opozicijskega vedenja, čeprav se je zaradi drugačnega partijskega in političnega sistema in drugih dejavnikov tudi bistveno razlikovala od nje).

Klasifikacije in tipologije opozicijskega obnašanja in torej tudi opozicij opozarjajo na njihovo kalejdoskopsko naravo, hkrati pa svarijo pred tem, da se analiza tega obnašanja zapre samo v parlament, torej na institucionalizirano opozicijo, čeprav ostane razmerje OPOZICIJA–VLADA osrednjega pomena. Opozicijsko delovanje je treba torej proučevati ne samo s stališča institucije, marveč tudi funkcije (funkcij) opozicije.

IV.

Razlog za obstoj opozicije je, da »ugovarja«. Vendar pa se njeno delovanje ne more skrčiti zgolj, kot rečeno, na zanikovalno nasprotovanje, marveč se mora izražati, če naj doseže taktične in strateške učinke, v bistvenem obsegu tudi v pozitivnem ravnanju, v ponujanju alternativ. Opozicija je tudi oko (ne edino) splošnega interesa pri nadzoru nad obnašanjem vladajoče politike in njene implementacije. Je tudi dejavnik selekcije in promocije političnega personala in pomemben dejavnik pri oblikovanju javnega mnenja itd. Funkcije opozicije so umeščene torej predvsem v parlament, v njenem ugovarjanju »vladi«, hkrati pa že zaradi tega, ker je njeno delovanje v parlamentu zmerom z enim očesom (to velja seveda tudi za »opozicijo«) uprto v volilce in prihodnje volitve (nekdo je dejal, da je nastopanje v parlamentu v nekem smislu permanentna predvolilna kampanja) tudi nasproti civilni družbi. Opozicija mora biti sposobna, da se odziva na klice iz družbe, da torej tudi v parlamentu izrazi tiste tokove javnega mnenja in tiste interese, ki jih vladajoča politika ne sliši ali premalo sliši. Ugovarjanje torej obsega vrsto dejavnosti in funkcij, med katerimi so nekatere temeljne, druge manj temeljne; nekatere so »negativne«, druge »pozitivne«; nekatere so izključne, druge so vzporedne ali dopolnilne, ker jih (lahko) opravljajo tudi drugi subjekti. Izpolnjevanje teh funkcij je odvisno ne samo od interne morfologije same opozicije, marveč tudi od številnih zunanjih determinant, ki delujejo na izpolnjevanje funkcij opozicije: od narave »opozicije«, političnega in strankarskega sistema, od materialnih, organizacijskih in komunikacijskih in drugih izvorov njene moči itd. Tu se nujno omejujemo le na nekatere vidike te problematike (gl. o tem tudi navedeno temeljno literaturo o opoziciji).

Med temeljne funkcije opozicije spadajo zlasti:

1. kritika;
2. nadzor;
3. predlaganje alternativ;
4. predstavljanje interesov, ki jih vladajoča politika zanemarja.

1.) *Kritika*. Kritika je najsplošnejša funkcija opozicije. Ima relativno samostojno vlogo, je pa hkrati sestavni del vseh drugih njenih funkcij. V naravi in temeljni potrebi vsake vladajoče politike je, da je »afirmativna«, da brani dejanske ali domnevne dosežke in da marginalizira neuspehe in napake. Nasprotno pa je v samem bistvu opozicijskega ravnanja, da s kritiko odkriva v vladajoči politiki spodrsljaje in slabosti, dejanske ali pripisane. Pri tem je predmet njene kritike zelo širok, saj so politike, za katere je pristojna vladajoča politika, raznovrstne in se lahko nanašajo na tehniko ali na vsebino vladanja, na ožje parlamentarne zadeve ali na široke družbene probleme, na notranje ali na mednarodne odnose, na odločitve ali na »ne-odločitve« (Bachrach-Baratz 1962).

Opozicija s kritiko opozarja, da je »kralj nag«. Potencialne možnosti kritičnega delovanja opozicije so še posebno velike po uvedbi sodobnih elektronskih komunikacijskih sredstev. Zato je eno od področij delovanja opozicije tudi »boj za medije«, ki ji omogočajo, da pride njen sicer šibkejši manjšinski glas v javnost. Vsekakor je torej doseg opozicijske kritike potencialno zelo velik.

Opozicija v parlamentu prispeva s svojo kritiko, kakor koli se lahko ta v posameznih primerih in položajih presoja, k vitalizaciji te institucije in k tisti dialoški naravi parlamenta, zaradi katere je bila parlamentarna vladavina večkrat imenovana »government by discussion« (vladavina z diskusijo).

2.) *Nadzor*. Že klasična (liberalna) politična filozofija je svarila pred nevarnostjo, da je vsaka oblast nagnjena k temu, da jo njeni nosilci zlorabijo in da jo je zato treba omejiti in nadzorovati (prim. Montesquieu: »le pouvoir arrête le pouvoir«, in »checks and balances« pri Madisonu in drugih federalistih). V politični teoriji in praksi sodobne demokratične države obstajajo številni (prim. Löwenstein 1957) intra- in interorganski nadzorni mehanizmi, ki omejujejo in nadzorujejo državno oblast. Ena od temeljnih funkcij opozicije je prav ta, da z nadzorom kroti »demoni oblasti«, da drži vladajočo oblast v mejah legalnega in legitimnega obnašanja in delovanja. V različnih ureditvah ima za to na razpolago različna politična in pravna sredstva. Na vsak način opravlja opozicija nadzor tako v parlamentu neposredno kot zunaj njega z javnim mnenjem posredno – tako javno kot bolj diskretno, kadar je v to prisiljena. Nadzorna dejavnost postaja posebej vidna s pojavom sodobne »škandalizacije politike«, kjer je opozicijsko delovanje (ne izključno samo njeno) tako v splošni službi moralizacije politike, kot tudi v službi svojih lastnih političnih ciljev.

3.) *Alternativa* je središčna funkcija vsake resne opozicije. Opozicija ne samo »ugovarja«, marveč tudi »predlaga« (Ionesco-Madariaga). Nasproti politiki vladne večine opozicija postavlja svojo politiko, ki mora biti dovolj razločna, da predstavlja posebno razpoznavno identiteto. Predstavljena mora biti – kar ji je s pomočjo elektronskih medijev po eni strani olajšano, po drugi pa oteženo – prepričljivo. Alternative, ki jih ponuja opozicija, morajo biti tudi verodostojne: biti morajo torej takšne, da javnost o njih lahko utemeljeno sodi, da so »mišljene resno«, da torej niso zgolj ugovarjanje zaradi ugovarjanja, marveč da obljublajo razreševanje bistvenih problemov, ki jih vladajoča politika ne vidi ali podcenjuje ali pa zanje predlaga rešitve, ki so dražje.

Oblikovanje verodostojnih in prepričljivih alternativ je tem bolj zapleteno, ker morajo te alternative obsegati ne te ali druge podrobnosti, marveč se morajo nanašati na bistvene probleme. Predmet alternative so lahko: 1) personal vlade; 2) specifične politike; 3) struktura političnega sistema; 4) družbenoekonomska struktura (glej Dahl v: Dahl – ur., 1969). Gre torej tako za kadrovske kot za stvarno alternativo, tako za alternativo glede vladajočega personala kot tudi glede posameznih politik (policies), od agrarne do izobraževalne, od denarne do kulturne, od notranje do zunanje, od socialne politike do raziskovalne in tehnološke politike, itd. Alternativna opozicijska politika mora torej obsegati t.i. »stare politike« in upoštevati tudi »nove politike« (o razlikovanju med prvimi in drugimi gl. npr. Fink-Hafner 1990). Alternativna opozicijska politika lahko računa na uspeš-

nost, če je prepričala čim več ljudi, njihovo večino, da je njena politika, vzeta sintetično, boljša od vladajoče politike tako glede posameznih politik kot glede na splošno usmerjenost vladajoče politike. Oblikovati takšno opozicijsko politiko v sedanjih razmerah znanstveno-tehnološkega »Sachzwanga« in zloma alternativnih modelov socializma ni lahko, vendar vsaj srednjeročno in dolgoročno ni izključeno. Alternativa »iz principa« v tradicionalnem pomenu ni več mogoča, pojavlja jo pa se v marsičem ekvivalentne ali podobne alternative zaradi tveganj »rizične družbe« (prim. Beck 1986). Velike dejanske in potencialne dileme in alternative še vedno obstajajo npr. glede razdelitve narodnega dohodka, obrambne in mirovne politike, politike »materialističnih« in »postmaterialističnih« potreb (Inglehart, 1977), glede socialne in ekonomske politike, skratka, glede politike s pozicije civilne družbe in politike s pozicije države (prim. Bibič 1990).

Zato ni naključje, da se v sodobni politični znanosti znova začenja razprava ne samo o načelnih problemih opozicije, marveč tudi o njeni usposobljenosti za morebitni prevzem vladne odgovornosti. Institucija »vlade v senci«, ki spada med bistvene elemente alternative, sproža znova in vse več pozornosti (gl. npr. Punnet 1973; Missiroli 1990, v: Pasquino [ur.], 1990: 130 ss). Na temelju pionirskih britanskih izkušenj (ki so se potem razširile tudi na države Commonwealtha) in izkušenj ZRN (idejo vlade v senci pa čedalje bolj uresničujejo tudi v nekaterih drugih državah), je v vladi v senci treba videti »alternativno vlad« nasproti obstoječi vladi. Z njo si opozicija pridobiva praktične izkušnje za morebitno zamenjavo in si s tem skuša zvečati svoj ugled tudi kot instanca, ki ni sposobna le ugovarjati, marveč tudi učinkovito vladati zlasti na ključnih področjih moderne države (gospodarstvo in finance, varnost, socialna politika, zunanja politika). Tako si opozicija – pod vodstvom v javnosti znanega voditelja – ustvarja možnost in verjetnost za oblikovanje nove večine na volitvah oziroma v parlamentu. Pri instituciji »vlade v senci« gre torej za podvojitve mesta ugovaranja (prim. Lukšič 1990: 123) in s tem tudi za več: za ustvarjanje – pod določenimi pogoji – večje vidnosti in legitimnosti opozicije ter zlasti njene operativne sposobnosti za prevzem vladne odgovornosti. Širjenje prakse takšne ali drugačne »vlade v senci« pomeni splošnejšo uveljavitev (tako na levici kot na desnici) opozicijske politične kulture.

4. Med temeljnimi funkcijami opozicije naj omenimo tudi funkcijo *predstavljanja interesov in tokov*, ki niso ali niso dovolj predstavljeni ali upoštevani v vladajoči večinski stranki oziroma v večinski koaliciji. Kakor koli sodobna demokratična parlamentarna država uveljavlja formalno enakost vseh interesov in mnenjskih tokov, da se politično uveljavlja, pa vendarle iz različnih socialnih, gospodarskih in kulturnih razlogov prihaja do tega, da »vratarji« političnega sistema ne prepuščajo vseh interesov v enaki meri (prim. Offe 1985); na selektivno funkcijo političnega sistema opozarja zlasti sistemska analiza politike, (prim. Easton 1965). Sodobne množične opozicijske stranke (in vsaka resna politična stranka) se praviloma izogibajo temu, da bi se omejile zgolj na neko posebno interesno skupino ali da bi jo kot takšno zaznala javnost. Vendar »lóvi vse« (catch-all) stranke ne morejo dalj časa prezreti interesov manjšin, ki postajajo zlasti v dobi postmoderne politike vse bolj pomembne, niti ne more dalj časa nekaznovano podcenjevati tēm in problemov, na katere opozarjajo novi subjekti v civilni družbi. Ena izmed zapovedi konkurenčne strankarske in torej tudi opozicijske politike je ravno zajemanje »preostalih« interesov in zahtev in njihovo uvajanje v proces politične konverzije in politične legitimnosti. Spoznavanje teh latentnih, marginaliziranih in diskriminiranih interesov in njihovo vključevanje v politični proces je eno izmed bistvenih meril sposobnosti vsake opozicije, hkrati pa tudi dejavnik stabilnosti političnega sistema.

Obravnane (izbrane) temeljne funkcije opozicije pojasnjujejo na prvi pogled nekoliko pretirano trditev politologov, da je institucija opozicije eno od največjih odkritij moderne politične teorije in prakse. Iz teh večstranskih funkcij opozicije tudi izhaja, da na opozicijo ne smemo gledati samo s stališča njenih neposrednih in »sebičnih« interesov (v boju za oblast); opozicija je tudi, če smemo tako reči (seveda

ne zmerom), vidna roka splošnega interesa: ko opozicija ugovarja vsakokratni vladi na oblasti, hkrati s svojo kritiko, nadzorom, predstavljanjem in z alternativno, ki jo ponuja, potiska vladajočo politiko v prave meje ali vsaj v tej smeri in ji preti z Damoklejevim mečem zamenjave. Kakor koli moramo seveda tudi opozicijo obravnavati nepristransko – torej ne po tem, kaj o sebi govori, ampak po tem, kar dejansko je – temeljni smisel opozicije kot institucije in kot funkcije je, da je vladanje kar najbolj racionalno in kar najbolj demokratično. Racionalno: ker opozicijsko delovanje deluje proti hitremu, nepremišljenemu in neutemeljenemu odločanju; demokratično, ker je svobodna kontestacija (poleg razvite politične participacije) bistvena sestavina moderne demokracije (poliarhije) (prim. Dahl 1971).

Šele institucija politične opozicije je omogočila, da se splošni interes (bonum commune) izoblikuje kot aposteriorna kategorija v demokratičnem procesu dialektike med »pozicijo« in »opozicijo« ob najširšem možnem sodelovanju ljudstva. Institucija opozicije tudi omogoča, da politika ni ali ni predvsem razmerje med »prijateljem in sovražnikom« (C. Schmitt), marveč da je ravno proces oblikovanja splošnega interesa v odprtem političnem prostoru, v spopadanju (ki, kot smo že povedali, zahteva tudi manjše ali večje sodelovanje), kjer si stojita nasproti legitimna pozicija (ki mora dejansko »vladati«) in opozicija, ki je torej legitimna opozicija (torej nasprotnica, ne sovražnica), ki mora biti dovolj močna, da dejansko drži vladajočo politiko »v šahu« in jo resno izziva s stvarno in personalno alternativo.

V.

Če je temu tako, potem vprašanje pogojev, da opozicija lahko normalno opravlja svoje funkcije, da je oziroma da postane »močna« opozicija, ni samo njeno vprašanje, ampak je tudi vprašanje vladajoče politike in, lahko bi rekli, splošno družbeno vprašanje (od tod čedalje večje zahteve, da se status opozicije tudi konstitucionalizira ali kako drugače formalno zagotovi (prim. Giulj 1980). Opozicija lahko normalno deluje le, če ima zadostne izvore moči: a) izvore materialne in finančne moči; b) organizacijske moči; c) komunikacijske in medijske moči; č) in torej (sintetične) informacijske moči, ki v sodobni postindustrijski družbi čedalje bolj temelji na strokovnih in znanstvenih informacijah (splošno o izvornih moči prim. France Bučar 1981).

Čeprav obstoječi demokratični sistemi zagotavljajo vsaj nekatere minimalne pogoje za materialno delovanje opozicije (npr. plačevanje poslancev iz državne blagajne, različni sistemi financiranja strank – prim. Landfried 1990; priznavanje uradnega in posebej honoriranega položaja opozicijskih vodij kot v Veliki Britaniji, na Irskem in v Kanadi itd.), pa se celo v parlamentarnih sistemih z utrjeno institucijo opozicije od resnih raziskovalcev slišijo pritožbe zoper šibko materialno podlago njenega delovanja. Naj za ponazoritev omenim samo en kritični glas: »V politični praksi zahtevajo ‚premijske na posest oblasti‘, ki pripadajo vladajoči večini, da se izvedejo reformni ukrepi, ki naj bi materialno zagotovili svobodo opozicije, da bi lahko celovito izoblikovala svojo vlogo, če naj bi postal sistemsko tipičen dualizem med vlado in opozicijo sposoben za delovanje. Vendar pa bodo oblastniški računi, kot so bili v preteklosti, tudi v prihodnosti komaj premagljiva ovira, da se postavi ta problem« (Oberreuter 1985: 642).

Samostojni izvor moči je tudi komunikacijska medijska moč. V dobi elektronskih komunikacij in množičnih medijev – tega ni treba posebej poudarjati – je razpolaganje s komunikacijskimi sredstvi oziroma dostop k množičnim medijem *conditio sine qua non* vsake politike, in seveda tudi opozicijske. Brez enakopravnega dostopa do medijev je sploh nemogoče govoriti o enakopravnosti opozicije. Dejavniki, ki vplivajo na ta izvor moči, so številni in demokratične parlamentarne ureditve poznajo različne rešitve, ki zagotavljajo opoziciji manjšo ali večjo komunikacijsko in medijsko moč (o komunikacijski in medijski moči prim. Vreg 1990 in Splichal 1981 ter Splichal in drugi [ur.] 1990; gl. tudi Ranney 1983).

V razmerah prihajajoče »informativske družbe« postaja torej vse bolj pomembna (sintetična) informativska moč političnih subjektov sploh in opozicije posebej. To je povezano tako s komunikacijami in mediji (in seveda s splošno materialno, gospodarsko in politično močjo), zaradi »poznanstvenjenja« sodobne družbe pa zlasti od dostopa do strokovnih in znanstvenih informacij in sposobnosti za njihovo uporabo. Če je bila velika retorična sposobnost, povezana s politično zvitostjo (ob razpolaganju z minimumom drugih virov moči), za tradicionalnega politika morda zadostna, pa dandanašnji politik, če naj bo uspešen, ne sme biti zgolj »čisti« politik, marveč čedalje bolj tudi strokovnjak. Razpolaganje s strokovnimi in znanstvenimi informacijami je torej konstitutivno za sodobnega politika oziroma za sodobno kolektivno politično akcijo. Toda ena izmed temeljnih kritičnih pripomb sodobnih raziskovalcev parlamentarizma je ravno pomanjkanje raziskovalne infrastrukture sodobnih parlamentov (prim. Oberreuter 1985a, v: Matz – ur., 1985: 59 ss; in Schlussbericht der Studienkommission der eidgenössischen Raete »Zukunft des Parlaments«, Bern 1978, ki ga poleg drugih virov navaja Oberreuter).

Redko kateri (če sploh kateri) parlament ima na razpolago podobne strokovne vire vsakovrstnih, tudi znanstvenih in strokovnih informacij, kot jih ima ameriški kongres, ki mu je na voljo ogromna kongresna knjižnica, katere posebni oddelek CRS (Congressional Research Service) ima na voljo (podatki so iz leta 1987) 860 strokovnjakov in drugih strokovnih sodelavcev in ki letno odgovarja na več kot 450.000 vprašanj, ki mu jih zastavljajo zakonodajalci – (prim. Library of Congress, 1987). Vsekakor pa je jasno, da relativno pomanjkanje infrastrukture sodobnih parlamentov negativno vpliva na splošno sposobnost te institucije, da nadzoruje vlado.

To ima seveda pomembne implikacije za opozicijo, za njeno dejansko (ne)moč, da izpolnjuje svoje legitimne funkcije. Njeni izvori informacij so, kot se pritožujejo zapadni raziskovalci opozicije (prim. Crick 1964: 193–194, cit. v: Ionescu-Madariaga 1971: 150; v isti smeri Ionescu-Madariaga 1971: 151 ss), še bolj pičli, zaradi česar prihaja nasproti vladi in upravnemu aparatu opozicija v še bolj asimetričen položaj. Razmišljanja o reformi sodobnega parlamenta gredo v smeri, kako povečati raziskovalne in dokumentacijske vire, da bi lahko tudi opozicija svoje protipredloge v dobi informativske družbe čim bolj strokovno utemeljila, ker lahko samo tako računa z dejansko močjo.

Namesto sklepa

1. Velikega pomena za vlogo opozicije in njeno ponovno proučevanje (ob proučevanju novega parlamentarizma) je novejša uvedba institucije opozicije v procesu »demokratske revolucije« v državah Srednje in Vzhodne Evrope (pri čemer ne smemo pozabiti izkušenj glede Južne Evrope in Latinske Amerike itd.). Politična znanost je s tem dobila novo gradivo za teoretične in komparativne posplošitve. Ker nimamo na voljo ustreznih virov za obravnavo tega problema (pomanjkanje gradiva in nujne distance), naj tukaj postavimo glede teh »novih opozicij« v Srednji in Vzhodni Evropi le nekaj splošnih hipotez:

2. Gre za prodor politične opozicije kot institucije in s tem za njeno vse večjo univerzalizacijo;

3. Veliko vlogo pri oblikovanju politične opozicije so imela civilnodružbena gibanja in institucije, ki so se po političnem pluralističnem prodoru bistveno institucionalizirale v novih vladajočih strukturah ali se povezala z njimi;

4. Morfologija opozicij se, razumljivo, dokaj razlikuje od države do države, vendar pa domnevamo, da je vsaj deloma, če ne bistveno, pogojena z vlogo, ki jo je imela prejšnja politična elita pri reformiranju starega sistema;

5. Za nove opozicije je bolj ali manj značilno, da delujejo v ambientu avtoritarne politične kulture, ki ne pozna ali komaj pozna klice opozicijske kulture v nave-

denem smislu. Obstoječe razlike glede tega je treba pojasnjevati tudi z razlikami pri oblikovanju civilne družbe in z razlikami glede političnih sistemov pred prodrom političnega pluralizma (ali gre za strogo centralizirane monistične sisteme ali za sisteme, ki so priznavali omejeni pluralizem in določeno stopnjo decentraliziranega odločanja);

6. Nove opozicije v postsocialističnih družbah bi prej lahko označili kot šibke, razpršene in nestabilne kot stabilne, osredotočene in močne.

Kakor koli lahko konkretno presojamo delovanje novih opozicij (to pa je očitno različno), smemo tudi zanje trditi isto kot za opozicije nasploh: nove vlade morajo učinkovito vladati – toda brez močne opozicije smo tudi glede njih v nevarnosti, ki je tu morda še večja: da bodo namreč vladale preveč, pa manj odgovorno, če jim ne bo stala nasproti močna in tudi odgovorna opozicija, torej takšna, ki »ugovarja« in tudi »predlaga«.

LITERATURA

- BACHRACH, Peter-Baratz Morton S. C. (1962): »Two Faces of Power«, APSR, Dec. 1962, 947–952.
- BECK, Ulrich (1986): Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. Suhrkamp, Frankfurt a. M.
- BEYME, Klaus v. (1970): Die parlamentarischen Regierungssysteme in Europa. R. Piper und Co. V., München.
- BEYME, Klaus v. (1973): »Opposition«, v: Marxism, Communism, and Western Society. A Comparative Encyclopedia ur. C. D. Kernig, Vol. VI, Herder and Herder, New York, str. 157–163.
- BIBIČ, Adolf (1990): Civilno društvo i politički pluralizam, Cekade, Zagreb.
- BUČAR, France (1981): Upravljanje. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- CRICK, Bernard (1964): The Reform of Parliament, Weidenfield and Nicholson, London.
- DAHL, Robert A. – ur. (1969): Political Oppositions in Western Democracies, Yale University Press, New Haven-London (1966). Gl. tudi Dahl v istem viru, zlasti str. XI–XXI; 332–347, 387–401.
- DAHL, Robert A. (1969a): »The American Oppositions: Affirmation and Denial«, v: Dahl – ur. (1969).
- DAHL, Robert A. (1971): Polyarchy. Participation and Opposition, Yale University Press, New Haven-London.
- EASTON, David (1965): A Systems Analysis of Political Life, John Wiley and Sons, New York itd.
- FINK-HAFNER, Danica (1990): Nova družbena gibanja – subjekti politične inovacije, FSPN, Ljubljana (doktorska disertacija).
- GIULI, S. (1980): »Le statut de l'opposition en Europe«, v: Notes et Etudes Documentaires, št. 4585–4586.
- GOATI, Vladimir (1984): Savremene političke partije, IPD Beograd-PK Ljubljana.
- INGLEHART, R. (1977): The Silent Revolution, Changing Values and Political Styles among Western Publics, Princeton U. P., Princeton.
- IONESCU, Ghita-De Madariage, Isabel (1971): Die Opposition, Ihre Funktion in Vergangenheit und Gegenwart, Verlag C. H. Beck, München (angl. izvirnik 1968).
- JAMBREK, Peter (1989): Oblast in opozicija v Sloveniji, Obzorja, Maribor.
- KEANE, John (1990): Despotizem in demokracija, Krt, Ljubljana.
- KIRCHHEIMER, Otto (1964): Politik und Verfassung, Suhrkamp, Frankfurt a. M.
- KIRCHHEIMER, Otto (1957): »Wandlungen der politischen Opposition«, v: Kirchheimer, 1964: 123–150.
- KLUXEN, K. (1956): Das Problem der Opposition, Freiburg, München.
- KOLINSKY, E. – ur. (1987): Opposition in Western Europe, Croom Helm, London.
- KOŠTUNICA, Vojislav (1977): Politički sistem kapitalizma i opozicija, IDN, Beograd.
- LANDFRIED, Christine (1990): Parteifinanzien und politische Macht, Nomos, Baden-Baden.
- LEHMBRUCH, Gerhard (1967): Proporzdemokratie: Politisches System und politische Kultur in der Schweiz und Österreich, Mohr, Tübingen.
- LIPPHART, Arend (1984): Democracies, Yale University Press, New Haven-London.
- LÖWENSTEIN, Karl (1957): Political Power and the Governmental Process, The University of Chicago Press, Chicago.
- LUKŠIČ, Igor (1990): »Opozicija: njene funkcije in tipi«, ČZK, 132/133-1990, str. 106–125.
- LUKŠIČ, Igor (1989): Teorija konsociativne demokracije, FSPN, Ljubljana (magistrsko delo).
- MASSARI, Oreste (1990): »Natura a ruolo delle opposizioni politicoparlamentari«, v: Pasquino – ur. (1990), str. 27–87.
- MATZ, Ulrich – ur. (1985): Aktuelle Herausforderung der repräsentativen Demokratie, Carl Heymanns Verlag, Köln itd.
- MISSIROLI, Antonio (1990): »I 'governi' dell'opposizione: Gran Bretagne e repubblica federale tedesca«, v: Pasquino – ur. (1990), 89–140.
- OBERREUTER, Heinrich – ur. (1975): Parlamentarische Opposition, Ein internationaler Vergleich, Hamburg.

- OBERREUTER, Ulrich (1986): »Opposition«, v: Pipers Wörterbuch zur Politik (1985), 1, uredil Dieter Nohlen. Politikwissenschaft. Theorien-Methoden-Begriffe. Uredila Dieter Nohlen in Rainer Olaf Schultze, Pieper, Zürich.
- OBERREUTER, Heinrich (1985a): »Krise des Parlamentarismus?«, v: Matz, Ulrich – ur., 1985.
- OFFE, Klaus (1985): Družbena moč in politična oblast (uredil M. Maček). DE, Ljubljana.
- PASQUINO, Gianfranco – ur. (1990): Opposizione, governo ombra, alternativa. Laterza, Roma-Bari.
- PASQUINO, Gianfranco (1990a): »Perche e come studiare l'opposizione«, v: Pasquino – ur. (1990), str. 1–26.
- PELINKA, Anton (1989): »Zur Entwicklung einer Oppositionskultur im Österreich«, OZP, 2/1989, 141–150.
- PUNNETT, R. M. (1973): Front Bench Opposition: The Role of the Leader of the Opposition, the Shadow Cabinet and Shadow Government in British Politics, Heinemann, London.
- RANNEY, Austin (1983): Channels of Power. The Impact of Television on American Politics, Basic Books, New York.
- STEFFANI, Winfried (1977): »Opposition«, v: Sontheimer, K.-Röhring, H. – ur. (1977): Handbuch des politischen systems der BRD, München, 427–433.
- SCHUMANN, H. G. – ur. (1976): Die Rolle der Opposition in der Bundesrepublik Deutschland, Darmstadt.
- SPLICHAL, Slavko (1981): Množično komuniciranje med svobodo in odtujitvijo, Obzorja, Maribor.
- SPLICHAL, Slavko – Hochheimer, John Jakubowicz, Kalor – ur., (1990): Democratization and Media, An East-West Dialogue, Faculty of Sociology, Political Science and Journalism, Ljubljana.
- VREG, France (1990): Demokratično komuniciranje, Obzorja, Maribor.

MILAN ZVER*

Zaton evropskega protiparlamentarizma?

*»A l'instant qu' un peuple se
donne des representant, il n'est plus
libre, il n'est plus«*

J. J. Rousseau

Namen te naloge je potrditi tezo o ciklični pojavnosti protiparlamentarnih gibanj v moderni evropski zgodovini ter opozoriti na reparlamentarizacijo, ki takim obdobjem sledijo in smo mu v Evropi ponovno priča.

Parlamentarizem kot poseben način oblikovanja izvršne politične moči (»parlamentarne vlade«) ter razmerja do drugih vej državne oblasti (v tem smislu so specifičnosti v primerjavi s partijsko, ljudsko, skupščinsko, nadalje vlado narodne rešitve itd.) so po svoji historični emancipaciji od krone prišli na celino iz Anglije. V tem pomenu ga razlikujemo od predsedniškega sistema.¹

Tu sta lahko zgleda nemški in ameriški politični sistem, medtem ko je francoski v bistvu »hibridni« sistem.

Izmed številnih definicij parlamentarizma se bomo pri orisu geneze protiparlamentarnih gibanj in paradigem v zadnjem stoletju v Evropi oprli na njegovo širše razumevanje, ki pojasnjuje logiko modernega transferja interesov oz. politične intermediacije civilne družbe in države. To označujejo naslednji moderni politični dejavniki: demokratični volilni mehanizem, strankarski politični pluralizem, sistem sprejemanja parlamentarnih odločitev (kompromis in večina), svobodni mandat,

¹ Povzemimo nekaj komparativnih momentov:

parlamentarna vlada(vina):
– mehanizmi neposrednega nadzora
– eksekutiva in legislativa personalno povezani
– vlada izhaja iz parlamenta (odgovornost, odpoklic)
– vloga političnih strank

predsedniška vlada(vina)
»cheshs and balance« sistem
strukturna ločenost vej oblasti
mandat je bolj neodvisen od predstavnškega organa
neznatna vloga političnih strank

Povzeto po: Informationen zur politischen Bildung, (1986) 165, s. 15.

* Mag. Milan Zver, asistent na FSPN.